

Justis. Og beredskapsdepartementet,
Lovavdelingen,
Pb. 8005 Dep
0030 Oslo

e-post: lovavdelingen@jd.dep.no

Oslo, 1. september 2014

NOU 2014:1 Ny arvelov

Vedlagt følger Seniorsakens høringsnotat til «Ny arvelov»

Med vennlig hilsen

SENIORSAKEN

Ingrid Kløve

styreleder

Knut Chr. Høvik

generalsekretær

Seniorsaken viser til mottatt høringsbrev av 31.03.2014 angående NOU 2014:1, Ny arvelov, og oversender hermed våre høringsuttalelser innen fristen 01.09.2014.

1.

Seniorsakens første kommentar gjelder spørsmålet om ekteskapets lengde skal påvirke arveretten, og vi er kommet til at vi her støttet mindretallets syn. Det betyr at Seniorsaken er av den oppfatning at ektefellens arverett ikke bør inntre umiddelbart ved ekteskapsinngåelse, men likestilles med samboere med hensyn til hva som utløser arverett. Det vil si en varighet for ekteskapet på 5 år før arverett utløses. Seniorsaken bygger sitt syn på det som fremkommer i mindretallets begrunnelse, blant annet på at eldre mennesker kan ønske å inngå ekteskap, uten at dette umiddelbart skal ha arverettslige konsekvenser.

2.

I utkastets kapittel II, som gjelder ektefellens og samboeres arverett, foreslår Seniorsaken at § 6(4) tas ut. Dette fordi vi mener at det ikke bør være noen forskjell på hvem som tar arv etter ektefellene avhengig av hvem av dem som dør først.

3.

Seniorsaken har også en kommentar til § 8 i samme kapittel, idet vi mener at det er for upresist at sendt begjæring om separasjon eller stevning om skilsmisse skal være tilstrekkelig til å miste arverett etter ektefelle. Vi mener derfor at tap av arveretten først bør skje når begjæring om separasjon er mottatt av fylkesmannen eller når stevning med krav om separasjon eller skilsmisse er mottatt av retten, samt ved faktisk separasjon, når slik separasjon skjer først. Seniorsaken mener med andre ord at skjæringspunktet bør være det samme som i ekteskapsloven § 60:

§ 60¹ Skjæringstidspunktet for erverv, avkastning og gjeld som omfattes av oppgjøret.

Det som skal deles,² er den formuen hver ektefelle hadde

- a. da begjæring om separasjon eller skilsmisse kom inn til fylkesmannen eller stevning med krav om separasjon eller skilsmisse kom inn til retten,³ eller da samlivet ble brutt dersom dette skjedde først,*
- b. da ektefellene avtalte deling etter § 57 bokstav b,⁴*
- c. da krav om deling etter § 57 bokstav c kom inn til retten, eller*
- d. da stevning med krav som nevnt i § 57 første ledd bokstav d eller e kom inn til retten.*

Avkastning av midler som en ektefelle helt eller delvis var eier av, og som blir opptjent etter de tidspunktene som er nevnt i bokstavene a til d, skal ikke deles.

En ektefelle kan ikke kreve fradrag for gjeld⁵ ektefellen har pådratt seg etter de tidspunktene som er nevnt i første ledd bokstavene a til d.

Seniorsaken foreslår følgende ordlyd:

Ektefellens rettighet etter denne loven faller bort når begjæring om separasjon fra en av ektefellene er kommet inn til fylkesmannen eller stevning med krav om separasjon eller skilsmisse er innkommet til retten før arvelateren dør, eller da samlivet ble brutt dersom dette skjedde først.

4.

Seniorsaken har videre noen synspunkter på samboeres rett til arv og skifte, knyttet til §§ 6, 9 og 12.

For å vurdere samboerparets rett til arv og uskifte for lengstlevende, er det, etter Seniorsakens mening, nødvendig å drøfte hvorvidt samboerparene er så homogene og ensartet for alle aldersgrupper at det er mulig å gi en generell bestemmelse med virkning for samtlige samboerpar – alternativt om det er mulig og ønskelig å ha ulike lovregler for parene, bl.a. avhengig av hvorvidt de er barnløse, har fellesbarn og/eller særkullsbarn.

Seniorsaken har kommet til at det er såpass stor forskjell i alder, sivil status, og ikke minst i et fremtidsperspektiv, for et par i 25-årene og et par i ca. 65+, at det neppe er mulig å gi ensartede regler som er optimale for alle grupper.

5.

Seniorsaken har derfor valgt å drøfte det fremlagte forslag ut fra generasjon 65+' ståsted. Det er i NOU'en uttalt at det pr. i dag er relativt få samboerskap med 65+. Det er nok riktig, men med den utvikling vi ser i dag, - med stadig flere «unge» og friske eldre - må det antas at stadig flere i moden alder etablerer et samboerskap uten at partene derved ser for seg en livsvarig omsorgsforpliktelse dersom den ene skulle bli varig pleietrengende. Samboerforholdet har ofte vært for kortvarig til det.

6.

Seniorsaken ser det for øvrig som et helt sentralt spørsmål at man har sikre regler for å kunne fastslå tidspunkt/dato for samboerskapets «oppstart» og varighet. Etter forslag i den nye arveloven vil sivil status «samboer» være avgjørende både for rett til uskifte og evt. arverett, og Seniorsaken er av den oppfatning at det er nødvendig å finne en «skjæringsdato» som har notoritet, både for når samboerskap blir etablert og evt. opphør. Registreringsdato for felles bostedsadresse er selvsagt et godt utgangspunkt, men kan neppe være avgjørende. Som utvalget selv beskriver kan det være ulike grunner til at partene i perioder lever adskilt, det være seg studier, arbeid, sykdom o.a. Etter Seniorsakens oppfatning bør det fremkomme som en «villet handling» at samboerskapet skal få de rettsvirkninger som forslaget innebærer. En vigsel dato har notoritet, en graviditet kan tidfestes, mens dato for når et samboerskap kan konstateres som etablert, blir flytende og tilfeldig slik det fremstår i det fremlagte lovforslag.

8.

Erfaring fra skifte av boer, - både dødsboer og skilsmisseboer – har vist at det stadig er spørsmål om «skjæringsdato». Seniorsaken mener derfor at partene selv må utvise en form for aktivitet, som innebærer at de er klar over hvilke rettsvirkninger de ønsker, evt. ikke ønsker, ved samboerskapet.

9.

Seniorsaken er av den klare oppfatning at det blir for tilfeldig at ren passivitet skal føre til såpass betydelige økonomiske og praktiske rettsvirkninger som foreslått - fordi «det bare ble slik». En mulighet kan være at partene innleverer en felles erklæring til en offentlig instans (f.eks. Folkeregisteret), som begge har undertegnet. Derved sikrer man også at de rettsvirkninger som er en følge av samboerskapet, er ønsket av begge parter. Et offentlig register vil også vise seg å bli nødvendig i andre forhold. Ettersom intensjonen er at ektefeller og samboere skal likestilles så langt som mulig, må det antas at det må/vil bli foretatt endringer i en rekke gjeldende lover/forskrifter, og hvor det vil være nødvendig med notoritet for å kunne fastslå hvorvidt et fremsatt krav er berettiget.

Eksempelvis: a. Kun ektefeller har i dag rett til etterlattepensjon (SPK, Ftrl.). b. Kommunens refusjonskrav v/innleggelse sykehjem/institusjon reduseres hvis vedkommende har hjemmeboende ektefelle. (forskrift).

10.

I spørsmålet om arverett for særkullsbarn støtter Seniorsaken utvalgets uttalelse om at *[f]or samboerskap som er etablert i moden alder, vil partene i mange tilfeller har særkullsbarn fra tidligere forhold, og i så fall kan det godt være at de ikke ønsker at samboerskapet skal medføre at barna taper arverett. Vi støtter også synspunktet om at partenes ønske om arverett for den andre parten, neppe gjelder i samme grad for samboere i denne gruppen. (NOU 2014:1,s.51)*

Seniorsakens viser i denne sammenheng til at personer i moden alder, med barn fra tidligere forhold, ofte – sammen med barnas avdøde forelder – har bygget opp en viss formue, kanskje bestående av bolig(barndomshjemmet?), fritidseiendom og andre aktiva som også barna er knyttet til, og som de muligens må se forsvinne ut av familien på grunn av samboers eventuelle arverett. På den annen side vil samboerne normalt også ønske å sikre hverandre tilfredsstillende leveforhold og økonomi ved den enes bortgang. Det er imidlertid Seniorsakens mening at denne «omsorgs-plikten» enkelt kan sikres med en bruksrett.

12.

Med den foreslåtte reduksjon av pliktdelsarven vil partene sannsynligvis ligge godt innenfor sin testasjonsrett ved å testamentere til lengstlevende en personlig bruksrett til bolig, innbo, bil, og evt. en begrenset bruksrett til en fritidsbolig, dersom forholdene skulle ligge til rette for det. Bruksretten opphører ved død, evt. tidligere dersom vedkommende skulle få varig

opphold på sykehjem eller annen institusjon. Bruksretten bortfaller (kan bortfalle) dersom lengstlevende inngår ekteskap eller etablerer nytt, varig samboerforhold.

Seniorsaken foreslår derfor at man, i de tilfelle partene har særkullsbarn, men ingen felles barn, avstår fra å lovfeste arverett for samboeren.

13.

Når det gjelder samboere uten barn vil Seniorsaken vise til den fulle testasjonsfriheten, og derfor stille seg tvilende til behovet for å «beskytte» lengstlevendes mulighet til å opprettholde en tilfredsstillende levestandard.

14.

Seniorsaken har en kommentar til § 25 (2) i det man ikke kan se at skifteplikt skal forholdes ulikt avhengig av om man inngår ekteskap eller samboerskap. Skifteplikten bør pålegge den/de som evt. vil være tjent med senere å ha opparbeidet seg rett til arv og uskifte. Det virker «søkt» å måtte pålegge en arving å kreve skifte når far/mor går inn i et samboerforhold. Et slikt krav kan sette vedkommende arving(er) i en «ikke ønsket» situasjon, vedkommende forelder (og (ikke minst)samboer) vil lett kunne oppfatte dette som en form for mistillit, noe som kanskje bidrar til et unødvendig anstrengt forhold.

Seniorsaken foreslår følgende ordlyd for § 25:

Retten til uskifte faller bort hvis lengstlevende gifter seg igjen eller når lengstlevende har hatt samboer i to år eller har, har hatt eller venter barn med samboer.

15.

Seniorsaken er fortsatt av den oppfatning at det må være samboerne selv som har aktivitetsplikt – det er de to som er de nærmeste (og eneste) som har en formening om hvorvidt de baserer seg på en langsiktig fremtid sammen – eller om de inntil videre ser på samboerskapet som en »vente-og-se-ordning». Ved å ta initiativ til, og å gjennomføre et skifteoppgjør, har de selv markert hvordan de akter å planlegge sin fremtid og hvilke rettsvirkninger deres forhold skal ha.

16.

Når det gjelder bestemmelsene knyttet til arv etter testament, vil Seniorsaken uttrykke sin tilfredshet med at man foreslår å innføre retten til å opprette notartestamenter. Når det gjelder bestemmelsene om felles testament og gjensidig testament har Seniorsaken merket seg at det i § 47 (1) andre setning står at *[t]estamentet kan likevel være gyldig hvis det var umulig eller urimelig vanskelig å varsle den andre testatoren*. Siden det står *kan* tolker Seniorsaken bestemmelsen slik at det ikke er automatikk i at testamentet blir ugyldig dersom det var umulig å få varslet den andre testatoren. Det er ikke nærmere drøftet i NOUen hvordan dette skal forstås, og Seniorsakens forslag er at ordet *kan* går ut. Seniorsaken vil ellers forslå å sløyfe ordet *alltid* i § 36 (2).

17.

Seniorsaken har en del synspunkter på bestemmelser som gjelder internasjonale arverett. I tilknytning til § 68 vil vi gjerne peke på en økende trend til flytting over landegrensene, og en økende tendens til at norske pensjonister og uføretrygdede bosetter seg, eller oppholder seg, i varmere land i lengre tid både av sosiale, helsemessige og ikke minst økonomiske årsaker. Det vil kunne være av stor betydning både for arvinger og arvelater å kunne planlegge arven og herunder unngå konflikter. Etter vår vurdering bør hensynet til forutberegnelighet veie tungt, særlig på arverettens område. En person bør ha adgang til – innenfor arvelovens regler – å kunne bestemme hva som skal være hans eller hennes siste vilje. Det bør utformes klare regler slik at en arvelater uten usikkerhet kan testamentere over sin formue.

18.

Vi er enig i at hensynet til den internasjonale enhetsløsningen taler for at man bør bruke EU forordningen 650/2012 som et forbilde på hvordan reglene bør utformes, og er derfor enige i valget av begrepet «vanlig bosted» som hovedregel. Men vi er uenige med utvalgets vurdering av at unntaksregelen, slik den fremkommer av EU forordningen artikkel 21 nr. 2, ikke skal supplere lovforslaget § 68. Etter vår vurdering kan det være situasjoner hvor man anses å ha vanlig bosted i et land, men hvor tilknytningskriteriene av ulike årsaker kan ha endret seg, slik at tilknytningen til et annet land kan være sterkere til tross for at man har vanlig bopel i et annet land. I slike situasjoner bør unntaket fremkomme av selve lovteksten.

19.

Av hensynet til internasjonal enhetsløsning bør også unntaksregelen fremkomme av lovteksten. Forutberegneligheten vil også styrkes ved at vi har de samme rettsvalgsregler som i EU forordningen. Etter Seniorsakens vurdering er det da uheldig om ikke både hovedregel og unntak kommer til uttrykk på lik linje med EU forordningen artikkel 21 nr. 1 og 2. Etter vårt skjønn bør ikke hensynet til enkle regler veie tyngre enn hensynet til internasjonal enhetsløsning og forutberegnelighet.

20.

Seniorsaken har også kommentarer knyttet til § 69 (1) og (2), som gjelder valgadgang. Bestemmelsen om lovvalg er etter Seniorsakens vurdering en meget praktisk regel som gir en person mulighet til å skape klarhet i hvilket lands arvelov som skal anvendes. For en såkalt norsk «Syden pensjonist» vil denne regelen innebære at man har muligheten til å velge norsk arvelov til tross for at man flytter til andre land. En norsk pensjonist vil som regel ha mer kjennskap til norske arveregler enn til reglene i tilflyttingslandet. Det kan videre være vanskelig å sette seg inn i andre lands regler pga. språkbarriere. Arveloven er videre til en stor del kulturbetinget og hensyn bak ulike regler i andre lands arvelov kan være mindre interessante for en person som flytter til varmere strøk på sine eldre dager.

21.

Regelen om lovvalg vil gi forutsigbarhet og man unngår den usikkerheten som ligger i konflikt mellom ulike rettsvalgsregler. Bestemmelser om rettsvalg vil imidlertid møte på en utfordring ifht. reglene om uskiftet bo. De fleste land har ingen ordning tilsvarende norske regler om uskifteretten. Etter vår vurdering krever en særegen ordning som uskifteretten også særegne bestemmelser ifht. internasjonal arverett. Etter vår vurdering bør dette forholdet behandles under bestemmelsene om internasjonal arverett.

Vi vil herunder påpeke et utvalg av problemstillinger:

1. Dersom en person med norsk statsborgerskap flytter til et annet land som ikke har ordningen med uskifte og velger å anvende norsk arvelov iht. utkastet § 69 (1) – ***hvordan skal bestemmelsene om uskiftet bo gjennomføres i et land som ikke har denne ordningen?*** I og med at de fleste land ikke har uskiftet bo ordning vil dette kunne bli en hyppig problemstilling.
2. Uskiftet bo ordningen kan få uheldige og uforutsette konsekvenser ifht. arveavgiften dersom man skal gjennomføre uskifte ordningen i et land som ikke har denne ordningen. Rettsvalgsreglene angår den materielle arveloven og omfatter ikke arveavgiftslovgivningen. I EU forordningens fortale punkt 10 fremkommer det også klart at forordningen avgrenses mot skattemessige spørsmål og andre forpliktelser av offentlig karakter. I mange land er det arveavgift mellom ektefeller og ut i fra ordlyden i arvelovens § 18 «rår i levande live som ein eiga» vil uskiftet bo kunne ha avgifts konsekvenser avhengig av tilflyttingslandets arveavgiftslovgivning og tolkning av uskiftet bo reglene.
3. Uskiftet bo ordningen kan også få uheldige og uforutsette konsekvenser dersom en person som sitter i uskiftet bo flytter til et land som ikke har uskifte ordningen. Konsekvensene her oppstår både ifht. arveavgiften og ifht. livsarvingene/særkullsbarnas sikkerhet for arv. Vedr. arveavgiften: Etter spansk arveavgiftslovgivning får f.eks. livsarvingene visse bunnfradrag før beregning av arveavgiften – vil spanske avgiftsmyndigheter akseptere at arven etter en nordmann som har fast bopel i landet behandles som to dødsbo ifht. arveavgiftsloven i landet? Dersom stemor flytter til Spania med fars formue og gifter seg på nytt – skal da skifte gjennomføres i Spania med spanske arveavgifts konsekvenser?

22.

Etter vår vurdering taler følgende hensyn for at det bør inntas særbestemmelser ifht. uskiftet bo på dette området: 1) Hensynet til forutberegnelighet, 2) Hensynet til en effektiv og praktisk gjennomføring av skifte, 3) Hensynet til å unngå uheldige og tilfeldige arveavgifts konsekvenser og 4) Hensynet til å ivareta livsarvinger og særkullsbarns arverettigheter.

23.

Seniorsaken har også noen synspunkter på § 73, som gjelder overgangsregler for arv og uskifte. Vi viser til at utvalget mener at økningen av ektefellens arvelodd fra en firedel til en halvpart ikke bør få anvendelse hvis lengstlevende sitter i uskifte, men kun for minste arven. Fra et seniorperspektiv vil vi argumentere for at den nye satsen bør anvendes på uskiftebo der

førsteavdøde falt bort før ikraftsettingen. Dette både for å sikre gjenlevende på linje med øvrige gjenlevende, samt å unngå tilpasning ved å fortsette uskifte. Hviler uskifte på samtykke bør både gammel sats og minstearv muligens gjelde, selv om de samme argumentene gjelder. Dette både fordi det kan øke terskelen for samtykke i fremtiden, og fordi arvingene blir straffet for å ha vist velvilje under de gamle reglene og har gitt samtykke på grunnlag av disse.

24.

Til slutt vil Seniorsaken rette oppmerksomheten på bestemmelsene om formuesordningen mellom ektefeller slik dette fremgår av ekteskapsloven kapittel II. Inngåelse av ekteskapet innebærer som kjent både rådighetsbegrensninger over bolig og innbo, innsynsrett i hverandres økonomi og gjensidig økonomisk underholdsplikt. For samboere har man ikke tilsvarende bestemmelser, og et samboerskap har dermed rettslig rett ingen betydning for det økonomiske fellesskapet mellom partene. Seniorsaken reiser på denne bakgrunn spørsmålet om den tilnærming av regelverket mellom ekteskap og samboerskap hva gjelder arv og skifte, som foreslås av utvalget, bør ha konsekvenser også for formuesordningen mellom samboere.